

РОЗВИТОК СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Кремена М.Л.

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

Висвітлено головні елементи, що формують поняття страхування. Розглянуто офіційне тлумачення цього терміна в законодавстві України та його значення як системи економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання. Виділено основні функції і сфери застосування страхової діяльності в Україні, зміст страхової термінології, класифікація страхування, розкриваються умови кожного виду страхування. Досліджено розвиток страхового ринку України та його умовний поділ на етапи. Розглянуто питання про державний нагляд за страховою діяльністю на території України та основні функції Міністерства фінансів України у сфері страхування.

Ключові слова: страховий захист, господарські суб'єкти, фінансове страхування, економічний розвиток, страховий ринок.

Постановка проблеми. Український страховий ринок на сьогодні ще, на жаль, не можна назвати ефективним і повноцінним інструментом забезпечення діяльності суб'єктів господарювання від настання несприятливих подій. Проблеми, які охоплюють вітчизняний ринок страхування, стосуються безпосередньо як суб'єктів страхового ринку, так і законодавчого поля регулювання страхових відносин (ефективність функціонування державних органів регулювання в межах існуючого законодавства). Страховий ринок України у своєму формуванні і розвитку стикається з цілою низкою серйозних випробувань, які досліджуються вітчизняними науковцями і практиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення основних проблем та перспектив розвитку вітчизняного страхового ринку присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема свої дослідження особливостей розвитку страхового ринку та ринку страхування життя присвячено багато наукових праць українських (Базилевич В.Д., Внукова Н.М., Заруба О.Д., Ермошенко А.М., Осадець С.С., Пліса В.Й., Римар М.В., Шелехов К.В., Юровський Б.С.) та зарубіжних (Галагуза Н.Ф., Блад Д., Панков Ю.В., Хемптон Д., Шахов О.А., Шахова В.В., Юлдашев Р.Т.) вчених.

Мета статті. Метою даної роботи є пошук та визначення основних норм покращення у сфері забезпечення страхового захисту матеріальних інтересів громадян, підприємств, закладів, організацій, банків та інших господарських суб'єктів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Термін страхування має латинське походження. В його основі лежать слова, які означають «безтурботний». Отже, страхування відбиває ідею застереження, захисту та безпеки. У багатьох слов'янських мовах, у тому числі й в українській, виникнення терміна страхування пов'язують зі словом «страх».

Офіційне тлумачення цього терміна в Україні наведено в Законі України «Про страхування»: Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

У Законі зафіксовано головні елементи, що формують поняття страхування. Це, насамперед, мета страхування, захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб. Наголошується, що захист забезпечується на випадок конкретних подій, перелік яких зафіксовано в чинному законодавстві або страхових договорах. Виокремлюються джерела грошових ко-

штів, що є ресурсами для страхових виплат.

Водночас ретельне вивчення поняття страхування і зіставлення різних його тлумачень, які містяться в наукових працях, показують, що офіційне визначення терміна дещо переважане правовими аспектами.

Страхування є, насамперед, системою економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання, де, з одного боку, діють страхувальники, а з іншого – страховики. Важливою передумовою застосування страхування є майнова самостійність суб'єктів господарювання і їхня зацікавленість у переданні відповідальності за наслідки ризику спеціалізованим формуванням.

Чим ця зацікавленість більша, тим і потреба у страхуванні вища. Саме в такій площині страхування розглядається у працях учених багатьох країн ринкової орієнтації. Поняття страхування є неповним і тоді, коли воно не передбачає надійності і превентивного спрямування захисту.

Об'єктом страхування є життя, майно, грошові кошти, матеріальні цінності, відповідальність різних видів, договірні обов'язки, у тому числі щодо лізингу, транспорту, вантажів, інших інтересів громадян та юридичних осіб. Предметом страхування є специфічні страхові відносини – це є перерозподільні відносини, зв'язані з формуванням страхового фонду за допомогою заздалегідь фіксованих страхових платежів із відшкодуванням шкоди з цього фонду учасникам страхування; фінансові відносини при страхуванні, які носять імовірнісний характер (імовірність шкоди лежить в основі побудови страхових платежів, за допомогою яких формується страховий фонд).

В основу класифікації страхування можна покласти розбіжності у сферах діяльності страхових компаній, у підходах щодо забезпечення страхового захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, у визначенні об'єктів страхування, обсягів страхової відповідальності, у формах проведення страхування тощо. У зв'язку з цим можна вирізнити найістотніші класифікаційні ознаки, за допомогою яких класифікують страхування і які мають найбільше значення як у теоретичному, так і у практичному розумінні, а саме:

- історичні ознаки (етапи розвитку страхової справи; час виникнення окремих видів страхування);
- економічні ознаки (інвестиційна складова договору страхування; рід небезпеки; об'єкт страхування);
- юридичні ознаки (вимоги міжнародних угод і внутрішнього законодавства; форма організації страхування; форма проведення страхування) [2].

Класифікація за історичними ознаками передбачає виокремлення етапів розвитку страхування (зародки страхування в античному суспільстві; середньовічне страхування у формі взаємодопомоги;

страхування в період раннього капіталізму; страхування в сучасному капіталістичному суспільстві) і поділ усієї сукупності страхових послуг за часом їх виникнення. Така класифікація має швидше теоретичне, аніж практичне значення. Проте слід зауважити, що теоретичні знання історії страхової справи, її витоків, генезису допомагають практикам орієнтуватися у процесах, що відбуваються на страховому ринку, прогнозувати тенденції його розвитку, будувати страхові правовідносини з урахуванням досвіду, нагромадженого за багаторічну історію зарубіжного і вітчизняного страхування [3].

Класифікація за економічними ознаками передбачає кілька підходів. Найважливішою економічною ознакою для класифікації страхування є наявність або відсутність у договорі страхування інвестиційної складової.

З огляду на це у світовій практиці всю сукупність страхових послуг поділяють на дві великі групи.

Перша група об'єднує ті договори страхування, які не лише задовольняють потреби страхувальників у страховому захисті, а й здатні забезпечити їхні інвестиційні інтереси, тобто уможливають нагромадження й капіталізацію страхових внесків.

Друга група договорів – це ті договори, які обслуговують потреби виключно у страховому захисті, не торкаючись інвестиційних інтересів страхувальників. Прикладом подібних договорів є договори страхування нерухомого майна, засобів транспорту, фінансово-кредитних ризиків тощо.

Класифікація за юридичними ознаками, як і за економічними, передбачає кілька підходів. Таких як, відокремлення певних класів страхування згідно з міжнародними нормами. Так, згідно з директивами ЄС, з 1 січня 1978 року країни-члени цієї організації використовують класифікацію, яка встановлює 7 класів довгострокового страхування (життя і пенсій) і 18 класів загального страхування [3].

Становлення України як самостійної демократичної держави не могло не зумовити створення і розвитку страхового ринку. Процес демонополізації економіки, який охопив усі галузі економіки, одразу ж позначився і на такій сфері суспільних правових відносин, як страхування. Усунення монополії держави при вирішенні юридичних та економічних питань страхової справи і поява не державних страхових компаній створили необхідну базу для організації ринкових відносин у страховій діяльності й передумови формування та страхового ринку України [2].

Розвиток страхового ринку України можна умовно поділити на кілька етапів. Перший етап (1991–1995 роки) – це період створення і прийняття перших законодавчих актів із регулювання діяльності на страховому ринку. Розвитку страхових компаній сприяло прийняття Декрету Міністрів України Про внесення зміни доповнень у Закон України «Про банк і банківську діяльність» від 26 квітня 1993 року № 38-93, що забороняв комерційним банкам діяльність у сфері страхування, та Декрету «Про страхування» від 10.05.1993 р.

Воднораз кількісне зростання страхового ринку в Україні не перейшло на цьому етапі в якість, не були визначені чіткі напрямки розвитку ринку, не було відповідної методологічної бази та кваліфікованих кадрів, не проводився ефективний державний нагляд і ліцензування (до 1993 року) страхової справи. Не зважаючи на те, що в 1993 році було створено державну структуру у сфері регулювання страхового ринку – Укрстрахнагляд, переломного етапу в розвитку страхового ринку, контролю за діяльністю страховиків тощо не відбулося. Більшість

страхових компаній було неплатоспроможною.

До 1995 року багато страхових компаній працювало за принципом піраміди (до цього спонукала висока інфляція). Важливим чинником розвитку національного ринку цього часу було створення в Україні філій і представництв московських страхових компаній («АСКО», «Славія» та ін.), створення власних великих компаній-холдингів («Омета-Інстер», «Саломандра», а також перетворення «Укреджстаху» у НАСК «Оранта») [2].

Другий етап (1996 – 2002 роки). Значною подією для ринку було прийняття 07.03.1996 року Верховною Радою України Закону «Про страхування». Цей закон, а також близько 20 постанов уряду, 11 інструкцій і нормативних актів, прийнятих за цей період, відбивали потреби перехідного періоду від планової до ринкової економіки, безпосередньо визначали умови діяльності в сфері страхування, де домінуючу роль відігравали не державні страхові компанії.

Зросли вимоги до розміру статутного фонду з 5 тис. дол. до 100 тис. дол. Після перереєстрації в 1997 році кількість страховиків значно зменшилась; налічувалося 220 компаній. У 1997 році відбулося падіння реальних обсягів надходжень страхових платежів, що почалося в 1994 році, при цьому зростання становило лише 8,6% від аналогічного показника 1994 року в порівняльних цінах.

Третій етап (2002 рік і до тепер) – це період переосмислення напрацьованого та перехід до нових стандартів і підходів у регулюванні та розвитку ринку. Значно посилилась конкуренція, професіоналізм у роботі страховиків. З'явився новий регулятор – створена наприкінці 2002 року Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (далі – ДКРРФП), суворішими стали вимоги щодо капіталізації ринку. Прийнятий у новій редакції наприкінці 2001 року Закон України «Про страхування» встановив нові вимоги до статутних фондів страховиків у розмірі не менше 1 млн. євро для тих, хто провадить ризикові види страхування, та 1,5 млн. євро для страховиків, які здійснюють страхування життя [2].

Державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою додержання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників.

Державний нагляд за страховою діяльністю на території України здійснюють Міністерство фінансів України та його органи на місцях, що діють відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України [4].

Основними функціями Міністерства фінансів України у сфері страхування є:

- 1) ведення єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків);
- 2) видача ліцензій на проведення страхової діяльності;
- 3) контроль за платоспроможністю страховиків щодо виконання їх страхових зобов'язань перед страхувальниками;
- 4) встановлення правил формування, розміщення та обліку страхових резервів;
- 5) розробка нормативних і методичних документів з питань страхової діяльності, що віднесена законом до компетенції Міністерства фінансів України;
- 6) узагальнення практики страхової діяльності, розробка і подання у встановленому порядку пропозицій щодо розвитку і вдосконалення законодавства України про страхову діяльність;

7) участь у здійсненні заходів щодо підвищення кваліфікації кадрів для страхової діяльності [4].

Здійснюючи державний нагляд за страховою діяльністю, Міністерство фінансів України має право:

1) у межах своєї компетенції одержувати від страховиків встановлену звітність про страхову діяльність та інформацію про їх фінансовий стан, а також інформацію від підприємств, установ і організацій, у тому числі банків та громадян, необхідну для виконання покладених на нього функцій;

2) проводити перевірку щодо правильності застосування страховиками законодавства України про страхову діяльність і достовірності їх звітності за показниками, що характеризують виконання договорів страхування, не частіше одного разу на рік, призначати проведення за рахунок страховика додаткової обов'язкової аудиторської перевірки з визначенням аудитора;

3) при виявленні порушень страховиками вимог законодавства України про страхову діяльність давати їм приписи про їх усунення, а у разі невиконання приписів зупиняти або обмежувати дію ліцензій цих страховиків до усунення виявлених порушень чи приймати рішення про відкликання ліцензій та виключення з державного реєстру страховиків (перестраховиків). Спори про відкликання ліцензії розглядає суд. Поновлення дії ліцензії після її відкликання здійснюється у порядку, передбаченому статтями 38 і 39 Закону України «Про страхування» [4].

Суттю цього етапу є зміцнення системи контролю за фінансовим станом наявних страхових організацій і виведення з ринку страхових послуг нежиттєздатних страховиків, підвищення рівня платоспроможності й капіталізації страхових компаній та якості капіталу, розширення діяльності із залучення коштів населення і підприємств, а також посилення взаємодії страховиків з реальним сектором економіки.

Як зазначають деякі дослідження, для вдосконалення та подальшого ефективного розвитку стра-

хового ринку України необхідно здійснити ряд першочергових заходів [5]:

1. підвищити захист споживачів страхових послуг;

2. збільшити капіталізацію страховиків та конкурентоспроможність національного страхового ринку;

3. підвищити прозорість діяльності учасників страхового ринку;

4. впорядкувати страхове законодавство в цілому та окремих його положень, і привести їх у відповідність до існуючих економічних реалій;

5. відмінити непотрібні бар'єри, перепони та регулювання на ринку, що гальмують його розвиток та залучення іноземних інвестицій;

6. обґрунтування й досягнення оптимальної структури між різними формами страхування;

7. інтеграція страхування до європейських страхових структур;

8. створення об'єднань страховиків із метою зміцнення їх фінансового становища та надійності щодо здійснення страхових операцій;

9. залучення страхового ринку для вирішення питань соціальної політики держави;

10. запровадити реальні заходи, які б знизили можливості для корупції та бюрократичних перепон, принаймні в галузі страхування;

11. розвиток страхового брокерства та залучення до цього бізнесу професійних компаній;

12. розробити ефективні механізми захисту інтересів страхувальників.

Висновки і пропозиції. Роблячи висновок щодо дослідження питань розвитку страхового ринку в Україні, можна зазначити, що його роль недооцінювалася. Лише протягом останнього часу цій сфері приділяється належна увага. Сьогоднішній стан ринку можна охарактеризувати як початок періоду зростання, незважаючи на те, що обсяги ринку порівняно з країнами Східної та Західної Європи незначні. Подальший розвиток страхового ринку зумовлюватиметься формуванням і реалізацією довгострокової стратегії та активної поточної політики держави в страховій сфері.

Список літератури:

1. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 86/96-ВР: за станом на: 11.07.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
2. Становлення та розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/27729>
3. Поняття про класифікацію страхування. Її наукове та практичне значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/13790423/strahova_sprava/ponyattya_pro_klasifikatsiyu_naukove_praktichne_znachennya
4. Правове регулювання страхової діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-6271-3.html>
5. Страховий ринок України: проблеми і перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78288.doc.htm

Кремена М.Л.

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

РАЗВИТИЕ СТРАХОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Аннотация

Освещены главные элементы, формирующие понятие страхования. Рассмотрено официальное толкование этого термина в законодательстве Украины и его значение как системы экономических отношений между конкретными субъектами хозяйствования. Выделены основные функции и сферы применения страховой деятельности в Украине, содержание страховой терминологии, классификация страхования, раскрываются условия каждого вида страхования. Исследовано развитие страхового рынка Украины и его условное разделение на этапы. Рассмотрены вопросы о государственном надзоре за страховой деятельностью на территории Украины и основные функции Министерства финансов Украины в сфере страхования.

Ключевые слова: страховая защита, хозяйственные субъекты, финансовое страхование, экономическое развитие, страховой рынок.

Kremana M.L.

Dnipropetrovsk University of Alfred Nobel

DEVELOPMENTS OF INSURANCE ACTIVITY IN UKRAINE

Summary

The article indicates the question about main elements that form the concept of insurance. Considered an official interpretation of the term in the legislation of Ukraine and its importance as a system of economic relations between specific entities. The main functions and scope of insurance activities in Ukraine, content insurance terminology, classification of insurance and conditions of each type of insurance are reported. Provided information about the development of the insurance market of Ukraine and its conventional division into stages. The question of state supervision of insurance activities on the territory of Ukraine and main functions of Ministry of Finance in the field of insurance.

Keywords: insurance protection, business entities, financial insurance, economic development, the insurance market.

УДК 342.5

ПРОБЛЕМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Кремена О.Л.

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

Досліджуються основні підходи та тлумачення до визначення сутності поняття «децентралізація» в контексті формування публічних відносин у сучасних соціально-політичних умовах. Визначаються основні форми та причини, що сприяють її проведенню. Розробляються рекомендації щодо модернізації публічного управління, які в подальшому сприятимуть її децентралізації. Висвітлюються основні переваги децентралізації в Україні. Розглянуті принципи децентралізації в інших країнах світу.

Ключові слова: децентралізація, централізація, деволюція, деконцентрація, публічне управління.

Постановка проблеми. Необхідність дослідження проблеми децентралізації, викликана активізацією зусиль органів державної влади України щодо реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Координаційною радою з питань розвитку громадянського суспільства при Президентові України був розроблений проект Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. З одного боку, здійснення децентралізації є необхідним кроком з огляду на євроінтеграційний зовнішньополітичний курс держави. З іншого боку, трансформація державного устрою може створити нові виклики для українського суспільства, особливо у процесі здійснення адміністративно-територіальної реформи та на перших етапах функціонування нової системи організації публічної влади. Дані виклики мають бути враховані у роботі над остаточним варіантом Концепції та у процесі підготовки в її межах відповідних нормативно – правових актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі децентралізації управління в науковій літературі присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців.

Виділення останніх досліджень і публікацій. Теорію та практику процесу децентралізації органів державної влади досліджували О. Амосов, Г. Мостовий, О. Петруніна, О. Козиріна, А. Школик та інші. Кожний із них, пропонує власне бачення процесу децентралізації і управління, що є актуальним і корисним, однак комплексний підхід до визначення зазначеного явища залишається досі не цілком охопленим.

Мета статті. Метою даної статті є розробка і формулювання пропозицій щодо комплексного під-

ходу до модернізації структури апарату державного управління, які в подальшому сприятимуть її децентралізації.

Виклад основного матеріалу. Формування демократичної моделі управління, становлення громадянського суспільства можливі лише за умови оптимального співвідношення централізації і децентралізації у сфері державного управління. Механізм взаємодії централізації і децентралізації виступає відправною передумовою ефективності й конструктивності управління.

Взаємодія різних рівнів влади повинна базуватися на загальнодержавній стратегії, що має чіткі цілі та завдання. Досягнення раціонального співвідношення централізації та децентралізації як переосмислення та зміна ролі, відповідальності та повноважень різних рівнів управління є одним із методів досягнення ефективності функціонування держави, зокрема на регіональному рівні. Це, у свою чергу, потребує чіткого розуміння суті децентралізації, продуманості та виваженості дій оскільки стосується різних аспектів життя суспільства: політичних, правових, соціальних, адміністративних, економічних.

Децентралізація – це процес перерозподілу функцій, повноважень, людей або речей від центрального управління. За тлумаченням Великого тлумачного словника сучасної української мови – це система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; скасування або послаблення централізації.

Централізація в управлінні фактично підкреслює замкненість системи управління, коли воно будується з єдиного центру в напрямку «зверху вниз» з дотриманням строгих принципів єдності та чіткості розпорядництва.